

Viața economică și socială
Promotor local Ana Maria Mircovici

Moto:

Carpent tua poma nepotes
Roadele (strădaniilor) tale le vor culege nepoții
Vergiliu

Viața economică

Analiza economică și socială a localității noastre nu se poate face fără a studia și aspectul politic, cel puțin din ultimii 50 de ani. Aspectul economic și social, pentru Dudeștii Vechi, sunt interdependente.

Principala îndeletnicire a bulgarilor, încă de la stabilirea lor în Dudești (1738) și până în secolul XX, este agricultura.

Academicianul Carol Telbizov, în cartea sa despre bulgarii din Banat, dedică o mare parte a sa agriculturii. De la el aflăm că strămoșii noștri veniți aici nu erau agricultori prin excelență. Originari din zona de sud a Dunării, primii locuitori ai Dudeștiului erau, înainte de toate, pescari. Pe lângă aceasta, se mai îndeletniceau cu albinăritul și cu creșterea animalelor (oi, în special). Cu timpul, ei se adaptează la condițiile de pustă, specializându-se pe grădinărit și cultivând cereale:

„...bulgarul este paore¹¹ din moși-strămoși. Ajunși aici în Banat odată cu șvabii, bulgarii s-au apucat de agricultură după modelul șvăbesc. [...] Paor, în adevăratul sens al cuvântului, a fost cel care avea 32 de lanțuri¹² de pământ”¹³ Și trei-patru cai în grajd, porci, vacă și păsări de tot felul.

Cu evoluția anilor, agricultura devine modul de existență al dudeștenilor. Fiecare familie se ocupa cu lucratul pământului și avea animale în bătaură: „Cu caii ara și semăna, vaca îi dădea lapte, unt, telemea și viței, pentru a-și hrăni toată familia, oile îi dădeau brânza, pieile erau pentru îmbrăcăminte; porcii crescuți și îngrășați de el îi asigurau pentru un an cârnații, șunca, slămina, untura...iar păsările din curte îi dădeau ouăle și carnea proaspătă, mai ales pentru duminica și pentru zilele de mare sărbătoare.”¹⁴

---

¹¹ Paore – cel care muncește pământul, agricultor

¹² lanț – iugăr, unitate de măsură (1 lanț = 0,57 ha)

¹³ trad. din Castiov, Matei, *Palćenina. Prez taláze i plámaci. Prikasé istensé*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998, pag. 49

¹⁴ idem, pag. 50

Aducându-i hrana necesară și putându-se folosi de animale pentru a-și câștiga existența, societatea beșenoveană devine, prin excelență, una agrară.

Timp de mai bine de două secole, viața de zi cu zi se derula în funcție de calendarul romano-catolic, respectat cu sfințenie, cât și după anotimpurile anului. De la topirea zăpezii, în februarie- martie și până toamna târziu, în noiembrie, beșenoveanul era legat de glie.

De la bun început, trebuie menționat faptul că fiecare familie așezată pe teritoriul Dudeștiului a primit o parcelă de pământ egală cu a celorlalte familii din sat. Cu trecerea timpului, sub influența creșterii demografice, s-a ajuns la fenomenul numit „foame de pământ“. Acesta s-a evidențiat pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, când mai multe familii se văd nevoite să plece în alte locuri (Colonia Bulgară, Breștea, Bardarski Geran, etc.). Cei rămași, își drămuiesc cum pot loturile de pământ pe care le dețin. Sub influența mai multor factori de ordin economic, unii se îmbogățesc, iar alții rămân fără teren agricol.

Munca grea, de pe câmp, era practică de mai mult de 90% din populația Dudeștiului. Ljubomir Miletič, primul bulgar venit în vizită la beșenoveni în anul 1895, nota la întoarcerea în Bulgaria: „Bărbații arată mult mai bine decât femeile. Aceștia, cei mai în vârstă în general, care erau de față aici (în biserică, n.n.) purtau pe fețele lor zbârcite amprenta efortu-

lui din frageda tinerețe, îmbătrânind înainte de vreme. Dar nu este de mirare, dacă luăm în considerare faptul că beșenovenii rezistă în timpul verii la munca de acasă și la cea a câmpului câte 16 – 20 de ore, până târziu în nopțile [...].¹⁵

Se cultivă în cantități mari în special cereale, tutun, viță de vie, legume. În cantități mai mici, se cultivă bumbacul și orezul.

Pe lângă îndeletnicirile anterior menționate, în secolul al XIX-lea bulgarii sunt renumiți crescători de cai: „În acest răstimp beșenovenii continuă să se îndeletnicească cu agricultura și creșterea animalelor. Ei cultivă cereale, grâu, porumb, etc., în cantități mai mari și cresc cai de rasă, renumiții cai negri, căutați în toată Ungaria. De pildă, când pe la 1848 Kosuth și-a întemeiat cavaleria, a avut la Beșenova și la Colonia Bulgară achizițori, care-i procurau cai pentru cavaleriștii săi.”¹⁶

Imediat după stabilirea așezării și delimitarea zonelor pentru ridicarea edificiilor importante, aici s-a construit, alături de școală și biserică, magazia de cereale. Grânarul avea până la colectivizarea forțată, o importanță majoră pentru dudeșteni.

Dacă inițial comunitatea își stoca parte din producția de cereale pentru cazuri de forță majoră (calamitate, război, an cu recoltă slabă), mai târziu apare și patronul de magazie de cereale. În prima jumătate a secolului trecut, magaziile de cereale din Dudeștii Vechi erau ale evreilor. Cel mai mare comerciant, exportator de cereale din vestul țării, stabilit în localitatea noastră a fost Moritz Goldsmidt:

„Moriș este cel mai mare comerciant de grăunțe de la Sânnicolau până la cele două granițe, cea sârbă și cea ungară. El preia grăunțele paorilor din aproape zece sate. Domnia sa are mai mulți slujbași-magazioneri care preiau grâul, porumbul...până chiar și mușețelul și penele de găscă. Lădoczki este mâna dreaptă a lui Moritz, care-i evreu, dar Mikloș este mare ungar...”¹⁷

Cea mai prolifică perioadă din istoria localității Dudeștii Vechi este cea de la începutul secolului XX, până după terminarea celui de-al doilea Război Mondial.

---

¹⁵ trad. din Miletič, Ljubomir, *Izsledvanija za balgarite v Sedmigradsko i Banat*, Izdatelstvo Nauka i Izkustvo, Sofia, 1987, pag. 49

¹⁶ Castiov, Matei, *Palćenete/Pavlikenii*, Ed. Mirton, Timișoara, 1995, pag. 65

¹⁷ trad. din Castiov, Matei, *Palćenina Prez taláže i plámácić Prikasć istenscí*, Ed Mirton, Timișoara, 1998, pag. 27

Agricultura rămâne ramura de bază și principala ocupație a sătenilor. Cu toate acestea, nu toți dudeștenii se pot bucura de propria bucată de pământ. Acest fapt a dus la apariția diviziunii sociale a țăranilor.

Înainte a primei deflagrații mondiale, întâlnim următoarele categorii de țărani beșenoveni:

1. Marii proprietari – care au suprafețe întinse de pământ, de peste 100 ha fiecare: Velciov (Gyoperete), Maniov (Pakvite), Petcov (Bogdenete)
2. Proprietarii de suprafețe de teren de peste 50 ha: Stoianov (Dupniul), Ciocani (Železul), Augustinov (Kiš-Rášku), Velciov (Prèdvite)
3. Bogătașii propriu-ziși: Nacov (Purkarete), Nacov (Nakvite), Mirciov (Marčinkulete), Leban (Lebánete), Tuturilov (Funderovite), Ganciov (Gánčvite)
4. Aproximativ 70 de paori înstăriți: Velciov (Huntvite), Velciov (Vèlčvite), Velciov (Mustikčvite), Mirciov (Marčinkvite), Bratilov (Bratilete), Ghergulov (Pašvite), Uzun (Uzunsčite), Ronkov (Brasnivite), Stojov (Šoldinite), Ronkov (Burvite)
5. Semi-paorii, posedau puține ha de pământ, dar aveau ustensile și lucrau în parte cu utilajele lor pământurile proprietarilor mai înstăriți; ei se numeau „jumătari“: Vasilcin (Patunvi), Mirciov (Gičvite), Mircovici (Marijanete)
6. Marea majoritate a dudeștenilor, împărțiți în: „tretiar“-primeau a treia parte a recoltei; „pătrarii“ - doar prășeau și recoltau porumbul pentru a patra parte a recoltei; „coșaii“ secerau grâul celor bogăți pentru 100 kg de boabe, 1 kg de slănină (de fiecare lanț recoltat); slugile – argați tocmiți cu anul, care primeau 300 kg de grâu, o pereche de opinci, o pereche de bocanci, o „cabaniță“ (șubă mai lungă), plus o infimă sumă de bani.

Tretiarii și pătrarii lucrau cu ziua și pe la șvabii din localitățile învecinate, unde câștigau mult mai bine decât acasă:

„...bulgarii cei harnici își câștigau bucată de pâine la ei în sat și în satele vecine. Bulgarii scoteau cartofii la bogătașii cenăzeni...[...] Întinsele parcele ale șvabilor din Tomnatic, Gottlob, Lovrin erau pline de treierători din Beșenova. Toamna, grupuri-grupuri de bulgari merg pe jos în satele șvăbești: Șandra (Șandurhaus, n.a), Biled, Bulgăruș, Jimbolia, unde timp de

câteva săptămâni culeg porumb, dormind în colibele pe care singuri și le fac din tulei. Viile șvabilor din Teremii tot pe ei îi așteptau în fiecare toamnă. [...]Alți săraci, ca de exemplu Pățun Șumare și frate-său Bonu, se tocneau slugi pe un an în Tomnatic...”¹⁸

În această perioadă, apar peste 200 de sălașe în câmp, locuințe de vară ale proprietarilor de suprafețe mari de pământ. Cât timp durau muncile câmpului, gazda își lua nu numai argații și zilierii, ci și animalele pe care le avea acasă.

Tot atunci apar și primele batoze pentru treierat. În acea vreme în

Beșenova funcționau pe timpul secerișului opt batoze. La fiecare dintre mașini erau angrenate în muncă aproximativ 100 de persoane. Fiecare batoză lucra în zona cunoscută, știută de fiecare proprietar de teren care avea de treierat. Cel mai mare proprietar de batoze din Beșenova acelor vremuri era Mânciu. Fost argat, acesta investește toată agoniseala, cumpărând marile mașini. Dând dovadă de hărnicie, argatul ajuns patron nu se sfiește să se prindă în muncă, cot la cot cu ceilalți treierători.

---

¹⁸ trad. din Castiov, Matei, *Palćenina. Prez taláze i plámaci. Prikasć istensć*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998, pag. 39

Marile transformări politice, survenite după perioada interbelică, duc la destabilizarea și, în final, la desființarea orânduirilor sociale și agricole, care domneau până în acele momente.

Reforma agrară din 1945 este aplicată și în Dudeștii Vechi. Prin această lege sunt împrorietărite mai multe familii. Cele cinci hectare de pământ pe care le primește fiecare împrorietărit provin de la foștii latifundieri cărora li s-au naționalizat proprietățile. Cel mai răsunător exemplu de expropriere este cel al lui Ghioper (Gyorgy Velcsov), care pe lângă faptul că este deposedat de avere (sălaș, pământuri, moară), este trimis în altă localitate cu domiciliu forțat, de unde nu va mai reveni niciodată.

Peste câțiva ani, valul colectivizării îi deposedează de terenuri, animale și atelaje pe toți locuitorii din sat.

Inițial, „colectiva“ presupunea munca oamenilor cu animale și utilaje proprii, pe pământul „ceapeului“. Mai târziu, populația devine sclava sistemului, obligată fiind să renunțe la animalele pe care le deținea.

Gospodăria Agricolă de Stat a funcționat, la început cu două filiale: Gheorghii Dimitrov și Viața Nouă, ulterior cele două unindu-se.

Oamenii, în funcție de zona în care locuiesc, sunt împărțiți pe brigăzi. Ei își pot alege sectorul în care vor lucra: vegetal (munca de câmp – prașit, cules, pomicultură, viticultură), zootehnic (se îngrijesc cai, vaci, păsări, porci, oi, se cresc pui, viței, etc.) sau construcții (printre altele se construiesc blocurile de locuințe din centrul localității, grajdurile, clădirea cu etaj a școlii). Pentru munca prestată operatorii primesc norme de muncă, transformate la sfârșit de an în produse și bani.

Tot în primii ani, după modelul impus de Stalin în U.R.S.S., se încearcă instaurarea colhozului¹⁹ - „întovărășirea“ - dar care nu dă rezultate.

Majoritatea locuitorii din Dudeștii Vechi au fost angajații C.A.P. – ului până la desființarea acestuia în anul 1992.

După anul 1990, populația își reintră în drepturi, mulți dintre localnici și dintre cei care au părăsit locurile natale având dreptul consfințit prin lege de a-și revendica suprafețele de teren deținute cu ani în urmă de către familiile lor.

Astăzi, suprafața de teren pe care o deține comuna Dudeștii Vechi este de 12.700 ha, din care 798 ha intravilan și 11.002 extravilanul.

---

¹⁹ colhoz – orânduire socială; presupunea, pe lângă munca în comun și masa zilnică luată în mod organizat de către toată lumea, precum și uniformizarea îmbrăcăminții

Culturile predominante sunt: porumbul, păioasele și floarea-soarelui. Parcelele sunt lucrate fie mecanizat, fie ca pe vremuri, cu ajutorul calului.

Activitatea comercială era dezvoltată în toate timpurile. În anul 1787, Beșenova primește dreptul de a ține piață săptămânală joia și târg, de două ori pe an, la 15 mai și 15 octombrie. Se comercializau în piață, după cum am mai precizat, animalele (caii din rasa Nonius) de casă, legumele (foarte căutate în județ), boiaua (ajunge să-l reprezinte pe țăranul bulgar) și cerealele.

Încă din 1895, avem primele date despre comerțul organizat: cel mai bine mergeau, din acest punct de vedere, birturile:

„Ne-am oprit în fața unei căsuțe cu fațada lată și cu patru-cinci gemulețe în față. Acesta era „cazinoul”. În prima încăpere – biliardul și câteva mese, iar cea de-a doua – mai mică, numai mese și un pat[...] Și în cazinou nu se gătea mâncare, deoarece rareori vin străini în sat, și chiar dacă ar veni careva, acela are cunoștințe și prieteni, care au grijă de mâncare. Se poate găti ceva pentru cină sau pentru micul dejun, dar asta doar dacă se face comandă specială. În afară de cele câteva cârciumi obișnuite, în sat mai este și o berărie, dar nici acolo nu poate omul să mănânce.”²⁰

Vechiul „cazinou“ devine peste ani *birtul lui Sodaș*, locul unde se fac și se desfac toate problemele arzătoare ale Dudeștiului, iar într-un final devine cămin cultural. În perioada comunistă aici a funcționat frizeria comunală și secția de covoare a Cooperăției Meșteșugărești din Sânnicolau Mare. Astăzi, locul este ocupat de o construcție nefinisată, care se dorea a fi, în anii '80, un modern centru comercial.

Alt birt cunoscut era cel numit „*Puivă*“ - frecventat mai ales de persoanele care stăteau în cartierul Șiștreg (partea apuseană a Dudeștiului). La începutul secolului aici funcționa o ghețarie pentru răcirea băuturilor pe timpul verii. Gheața naturală, din canalul Aranca era adunată și stocată în pivnița rece, acoperită cu trestie.

Birtul lui Babușcov („*Babuškva birt*“) a intrat și el în folclorul local. Era situat în centrul extrem al localității. Babușcov vindea sifon și cele mai bune răcoritoare, la început distribuindu-le cu căruța prin sat. Activitatea a fost preluată ulterior de Cooperativa de Consum.

---

²⁰ trad. din Miletič, Ljubomir, *Izsledvanija za balgarite v Sedmigradsko i Banat*, Izdatelstvo Nauka i Izkustvo, Sofia, 1987, pag. 49

Birtul gării („*Na Čárda*“) era ținut de o femeie, de la care i s-a tras și numele. Fiind la marginea satului, birtul avea și o sală mare de dans, iar în fața acestuia se încingea de sărbători hora satului.

Pe lângă birturi, mai funcționau și magazinele – dughene cu marfă fel de fel, în special chilipirurile (boieli, panglici, fire aurite pentru împodobirea portului popular, aduse special din Cehia), care aveau mare trecere. Prima farmacie din localitate s-a deschis în anul 1879, iar proprietarul a fost Josef Abkarovici.

Cei mai cunoscuți comercianți erau: Petru Guran („zlătarul“), Nicolae Mircovici („moș Nicolae turcu“), Aladar Weisz (ținea birt și prăvălie), Pavel Babușcov, Petru Koreck, ș.a.

În perioada menționată, meșteșugarii erau foarte numeroși în Dudeștii Vechi. Aceștia sunt foarte uniți, formând la un moment dat un nucleu puternic împreună cu cei din Sânnicolau Mare. Foarte puțini dintre bulgari făceau parte, în acea perioadă, din tagma meșteșugărească. Meșteșugarii cei mai pricepuți erau maghiarii și șvabii, dintre care unii își luau calfe din rândul localnicilor.

Lista celor mai cunoscuți „maistori“ - pomeniți de cei mai în vârstă și în ziua de azi, este foarte lungă. Dintre aceștia îi amintim pe: Karacsony – ținea atelierul de tinichigerie; Bogar Pișta – ținea atelier de tâmplărie; Nagy Pișta – ținea atelier de pompe funebre și avea ucenici; Kurth Nicolae și Oszter – erau fierari; Nacov Ioan, Mirciov Ioan, frații Uzun și Romanov Anton – erau măcelarii satului; Velciov Gheorghe – morar; Katarov Nicolae – brutar; Ronkov – avea presa de ulei; Jivcov – era cofetar sezonier (vindea pe timp de vară înghețată și acadele); Augustinov Luca, Uzun Matei și Valcov Luca - dețineau ateliere de cojocărie și argăsire piei de animale; Mirkovics Petronela și Kalcsov Anna, Caragiov Maria – dețineau ateliere de tricotaje; Mirkovics Ioan – lega cărți bisericești; Telbis Nicolae – deținea atelier de reparații încălțăminte; Horvath, Roncov, Mirciov, Babușcov, Parvan – dețineau distilerii, cu cazane de mare capacitate (5-6 hl fiecare); cei opt proprietari de batoze, care făceau parte din tagma mecanicilor (ghipnizi) sunt considerați la rândul lor meșteșugari; mai existau, la începutul secolului, patru mori de apă, însă nimeni dintre cei intervievați nu știe cine au fost proprietarii, la fel cum se știe și despre cele două farmacii din localitate, dar fără a se cunoaște cu exactitate numele proprietarilor.

Persoanele menționate anterior nu sunt singurele care au desfășurat activități profesionale în Beșenova Veche. Numele lor se află pe buzele localnicilor și a nostalgicilor plecați de mult timp din sat care, în discuțiile cu

prietenii deapănă amintiri plăcute despre oamenii și locurile natale. Mai sunt pomeniți, printre alții: frizerul, felcerul, fotograful, croitorul, cei care înălțau casele din chirpici, dulgherul, etc.

Comunismul, pornit din U.R.S.S., care a cuprins jumătatea răsăriteană a Europei, este o boală care anihilează individualitatea și indivizii în sine, reducându-i la o formă de simplitate, soră cu sărăcia și tirania. Febra comunistă pătrunde și în Dudeștii Vechi, pe la jumătatea secolului trecut.

Comuniștii anulează în mare parte atelierelor meșteșugărești existente în acel moment. Toți întreprinzătorii sunt nevoiți să abandoneze munca în folosul propriu și să o adopte pe cea în folosul întregii obști, prin cooperati-vele meșteșugărești.

Prin cooperații se lucrează doar strictul necesar pentru un trai simplist. Cooperatori sunt toți cei care practică una din aceste meserii și toți ucenicii pe care aceștia au dreptul, printr-un contract de ucenicie, să-i formeze. Sunt la mare căutare: rotarii, fierarii, tâmplarii, frizerii și croitorii. Astăzi, foștii angajați ai cooperativelor meșteșugărești au rămas singurii

care mai practică meseriile, în Dudeștii Vechi.

În zilele noastre, în Dudeștii Vechi activitatea economică este intensă. Cel mai prolific aspect, din acest punct de vedere, este cel de comerț.

În anul 2006, la serviciul de taxe și impozite din cadrul Primăriei Dudeștii Vechi, se află în evidență aproximativ 40 de autorizații de funcționare²¹. Pe lângă acestea, mai există firme cu filiala în Dudeștii Vechi care, conform legilor în vigoare, sunt luate în evidență pe raza localităților în care au fost înregistrate autorizațiile de funcționare.

Fără *parti pris-uri*²², vom prezenta doar activitatea ale firmelor din Dudeștii Vechi: industria de prelucrare a lemnului, două farmacii umane, magazine alimentare, magazine cu obiecte de îmbrăcăminte, magazine de încălțăminte, baruri, cofetărie, atelier de vulcanizare, atelier de tâmplărie,

²¹ număr aproximativ datorită autorizațiilor noi care pot apărea pe tot parcursul anului

²² parti pris - părtinire

punct de desfacere a produselor chimice (carburanți și pesticide), cooperative de credit, două brutării, firmă de distribuție programe TV prin cablu, plus filialele marilor companii naționale – poșta și C.E.C.

Pentru a putea atrage investitori, în vederea dezvoltării economice a localității Dudeștii Vechi, este nevoie de o infrastructură adecvată, adaptată la cerințele pieței și de strategia de dezvoltare pe termen lung a acesteia.

Căile de acces spre localitate sunt:

1. DJ 682 – șoseaua Periam-Saravale-Sânnicolau Mare-Dudeștii Vechi-Beba-Veche
2. DJ 682B – șoseaua Dudeștii Vechi-Valcani-P.C.T.F.-Serbia
3. calea ferată: Sânnicolau Mare- Dudeștii Vechi-Valcani

Rețele de comunicare: rețea de telefonie fixă – cu mai mult de jumătate din locuitori abonați, două antene de telefonie mobilă instalate – în curs de perfectare a actelor pentru introducerea celei de-a treia antene de telefonie mobilă, sistem de televiziune prin cablu, posibilitatea introducerii rețelei de internet.

Viața socială

Comunitatea din Dudeștii Vechi a fost formată, timp de mai bine de două secole, din bulgari. Societatea era una tip închis, mai ales că orânduirea era de tip medieval, dominată de obiceiuri și cutume transmise din generație în generație. Patriarhatul, religia, familia și naționalismul erau valorile de necontestat ale bulgarilor.

Într-o societate care se ghidează exclusiv pe valori comune, orice nou venit trebuie să adopte regulile locului. În caz contrar, individul nu este

asimilat de acea comunitate. Plecând de la această regulă, putem explica de ce de abia după perioada interbelică, odată cu instaurarea unei noi orânduiri sociale, a început să pătrundă masiv populație cu alte valori și percepțe morale.

Oameni simpli, orgolioși din fire, veseli tot timpul, dudeștenii i-au impresionat în toate timpurile pe cei cu care au venit în contact.

Bulgarii se îmbrăcau, până și în zilele de muncă, popular. Parada portului popular era cea mai mare extravaganță pe care și-o permiteau tinerile căsătorite și domnișoarele din Dudeștii Vechi. Duminica și în zilele mari de sărbătoare, corso-ul (strada principală ce ducea înspre biserică) se umplea de femei tinere în haine de gală, care mai de care mai gătite, care luau parte la slujba mare.

Parade se mai făceau și de Fărșang, când „eticheta“ cerea ca fiecare familie de tineri căsătoriți să se plimbe prin sat cu căruța împodobită, iar tinerii să meargă călări pe la fetele nemăritate.

Astăzi se face parada portului popular doar în zilele de sărbătoare – ziua Dudeștiului – sau când ne vin oaspeți importanți.

Un alt obicei bine întipărit în conștiința fiecărui dudeștean este acela al asistării, duminică de duminică și în zilele de sărbătoare, la slujbele bisericești. Timpul liber îl constituie aceleași zile de sărbătoare, plus sărbătorile legale. Mai înainte vreme, iarna era anotimpul de odihnă al agricultorilor. Străbunii noștri se foloseau de timpul lor liber în primul rând pentru întâlniri de familie. A merge musafir pe la neamuri reprezenta un prilej de interacțiune cu restul familiei și de distracție. Și, de ce nu, în „gostii“ se făceau și propuneri pentru viitoare încuscriri, afaceri, munci, etc.

Birturile erau frecventate doar de către bărbați. Până în urmă cu 50-60 de ani, mergeau la birt doar bărbații însurați. Însurați erau tinerii de la 17 ani în sus. Tradiția cerea ca orice tânăr să își întemeieze familia înainte de armată. Cei care nu se încadrau în canoane, nu erau primiți nici în birturi.

Femeile sunt stâlpul casei! Ele participă la muncile câmpului, țin casa și copiii. Cea mai mare transformare din viața acestora survine în perioada interbelică. Datorită neajunsurilor, femeile adoptă rochiile de „doamne“ și lasă la o parte definitiv greul port popular.

În istoria Dudeștiului au existat unde mari de șoc social, care au schimbat viața oamenilor.

Calamitățile naturale (holera din secolele XVII și XIX și inundațiile cauzate de revărsările Mureșului) au lăsat până astăzi urme: unul din cimitirele de aici poartă numele de *Kolerscîte* (al holerei), iar holera a rămas întipărită, prin viu grai, în conștiința bunicilor noștri, născuți târziu după acel eveniment.

Războaiele mondiale au reprezentat la rândul lor, mari șocuri pentru localnici. Monumentul Eroilor din cele două războaie stă și astăzi mărturie pentru urmași.

Cel de-al doilea Război Mondial a avut un impact mult mai mare, mai ales că aici a fost câmpul de lupta dintre ruși, maghiari și germani. Voit sau nevoit, războiul a antrenat în vâltoarea sa întreaga comunitate din Dudeștii Vechi. Preotul, șvab, ține cu nemții. Alți săteni, cu nostalgii din primul Război Mondial, îi omenesc pe ruși; maghiarii fac ravagii prin sat, iar haosul se instaurează pe timpul nopții, dimineața văzându-se urmările:

„...la colț, la Bălite, s-au oprit trei căruțe pline cu ruși împușcați. Au adunat toți morții din noaptea aceasta groaznică și îi duc să îi îngroape undeva înspre Cheglevici. De ce nu în cimitir?! Unde-i vor îngropa, nu se știe... De abia după câteva luni s-a auzit că rușii omorâți în acea noapte la Dudești au fost aruncați într-o groapă pe izlazul lui Kanija, la mijlocul drumului dintre Dudești și Cheglevici. Apoi, ani de-a rândul după terminarea războiului la fiecare 23 August bulgarii erau datori să ducă flori la mormântul eroilor sovietici...”²³

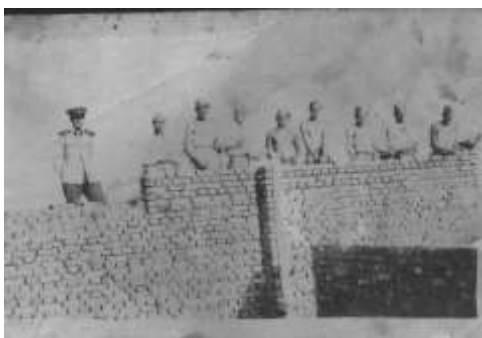
Oameni nevinovați, surprinși la muncile câmpului, persoane bănuite de colaboraționism, copii nevinovați cad răpuși de gloanțele beligeranților.

După terminarea războiului, o altă mare urgie se interpune peste cursul normal al vieții: capitalismul înlocuit de comunism. Percepte și orânduirii, valori și crezuri sunt zdruncinate din temelii. Cei săraci și cei mai avuți sunt și mai săraci, rămânându-le doar munca pe nimic, pe ternul statului, fost al lor în trecut. Biserica, acest tabu al comunismului, îi adună pe oameni sub acoperișul ei, oferindu-le prilejul de a-și păstra nealterat spiritul. Școala rămâne instituția care își continuă, chiar dacă puțin deviată, menirea ei de formator de oameni. Obiceiurile de altădată sunt abandonate, adoptându-se cele noi, conforme noilor „posibilități”.

---

²³ trad. din Castiov, Matei, *Palćenina. Prez taláže i plámaci. Prikasé istensé*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998, pag.33

Perioada tulbure a jumătății de secol XX a adus numai năpăstuiți tinerilor care se aflau la vârsta armatei. Sistemul tradiționalist practicat de populația din Dudeștii Vechi cerea ca tinerii care împlineau vârsta de 17 ani să-și întemeieze deja o familie. Familia gata întemeiată, tânărul soț și tată era recrutat. În intervalul de aproximativ un deceniu, majoritatea tinerilor plecați în armată au fost obligați la munci, neefectuând instrucția de rigoare. Mulți dintre militarii bulgari au fost siliți să muncească în condiții vitrege, fie în sistemul minier, fie în construcții, ajutând la făurirea „mărețului” Canal Dunărea – Marea Neagră. Imediat după anul 2000, prin lege, statul român recunoaște efortul la care au supuși toți acei tineri, oferindu-le –mai mult simbolic – pensii pentru efortul depus, atât persoanelor care mai sunt în viață, cât și văduvelor celorlaltora.

Singura constantă care a rămas peste secole, urgii și răsturnări ale vieții, este toboșarul satului. Personaj pitoresc, de o însemnătate vitală atât în trecut cât și în prezent, toboșarul vestește, sâmbăta la piață și ori de câte ori este nevoie, cele mai proaspete „legi” și noile ordine date de către autoritățile locale.

Căderea comunismului nu readuce decât în mică măsură obiceiurile și tradițiile de altădată. Societatea, cuprinsă de febra „vitezei” nu mai are timp de reflecție. Prin intermediul activităților cultural-educativ-religioase, chiar și prin unele practici de zi cu zi se încearcă încă reînvierea vechilor percepte.

BIBLIOGRAFIE:

1. Castiov, Matei, *Palćenete/Pavlikenii*, Ed. Mirton, Timișoara, 1995
2. Castiov, Matei, *Palćenina. Prez taláze i plámaci. Prikasći is-tensći*, Ed. Mirton, Timișoara, 1998
3. Castiov, Matei, *Scrieri fel de fel*, Ed. Eurostampa, Timișoara, 2004
4. Miletič, Ljubomir, *Izsledvanija za balgarite v Sedmigradsko i Banat*, Izdatelstvo Nauka i Izkustvo, Sofia, 1987
5. Dr. Telbizov, Karol; Vekova-Telbizova, Maria, *Tradicionen bit i kultura na banatskite balgari*, Sofia, 1960

SURSE:

- Arhiva Primăriei Dudeștii Vechi
- Prof. Castiov Matei
- Castiov Gheorghe
- Mircovici Anastasia
- Peiov Nicolae

Formatia civila de pompieri

Referent cultural Pavel Velciov

Un element de culoare care își face simțită prezența la fiecare sărbătoare importantă și în același timp veghează ca bunurile agonisite de populație să fie păzite de foc îl constituie formațiunea de pompieri constituită pe bază de voluntariat din tineri și mai puțin tineri.

Anul în care a fost constituită formația civilă de pompieri voluntari nu

se cunoaște cu precizie, dar cu aproximație putem spune că primul pompier sau cel care a întemeiat prima formație de pompieri a comunei a fost Sösö Sandor în anul 1925 – 1926.

Această hotărâre a fost luată pentru a preveni incendiile care până atunci existente nu au

putut fi evitate sau stinse la timp.

Așa s-a ajuns înainte de-a fi întemeiată această formație, să ardă casele de pe o întreagă stradă, strada respectivă rămânând în memoria localnicilor până astăzi cu denumirea de „izgurenata ulca”.

După ce a luat ființă formația de pompieri, a urmat utilarea și dotarea acesteia.

În poza alăturată se vede formația civilă de pompieri voluntari a anului 1938 din Duestii Vechi, îmbrăcată în uniforme specifice și cu

cele două pompe de apă manuale cu care participau la stingerea incendiilor. Aceste pompe au fost utilizate de către pompieri până în 1965, când a fost adusă o motopompa și după scurt timp s-a primit în dotare prima auto specială „Praga”, care a fost dată în folosință de către Armata Română formației civile de pompieri din Dudeștii Vechi.

Începând cu anii 60 au început să fie organizate concursurile profesionale PSI, unde formația civilă de pompieri din localitate a participat cu succes la aceste concursuri și a luat nenumărate diplome, trofee și medalii.

Începând cu anul 1978 formația a fost dotată cu o nouă auto specială,

mult mai performantă având o capacitate de 3000 litri de apă, fiind dotată și cu autotun și un agregat pentru producerea spumei și bine înțeles cu toate accesoriile necesare pentru intervenții prompte în caz de incendii. Această auto - specială este în dotarea formației PSI și în prezent, fiind în stare

bună de funcționare.

În prezent formația numără un total de 25 de persoane ce activează ca și pompieri voluntari, având vârsta cuprinsă între 18 și 70 de ani. Aici fiind cuprinși și pompierii ve-

terani.

În anul 1988 formația civilă de pompieri

voluntari, din surse proprii și-au procurat costumele de gală, costume cu care s-au îmbrăcat la diferite ocazii festive precum și la activitățile organizate de către ei cu ocazia sărbătorilor comunei.

În anul 2004 formația civilă de pompieri voluntari a fost dotată cu costume speciale de protecție. Cu aceste costume formația a participat la concursul profesional PSI organizat în anul respectiv.

Pe lângă activitățile de intervenție și stingerea a incendiilor, formația civilă de pompieri voluntari are și o activitate tradițională în ceea ce privește organizarea anumitor acțiuni de divertisment în cadrul sărbătorilor comunei. În special de sărbătoarea „Dvete nedel”, când în parcul din fața Căminului Cultural se desfășoară o serie de întreceri din care amintim una din cele mai îndrăgite de către locuitori:” prinderea rațelor cu inele de salcie”, ele înotând libere într-o cadă plină cu apă.

Ca să poată rămâne în amintirea înaintașilor, se obișnuiește realizarea tablourilor, la anumite perioade de timp, cu toți membrii formației PSI.

În încheiere îi amintim pe toți aceia care s-au aflat la comanda formația civilă de pompieri voluntari:

1. Sösö Sandor
2. Lazarov Gheorghe
3. Marcov Stefan
4. Topciov Matei
5. Viruzab Nicolae
6. Velciov Luca
7. Velciov Pavel

Începând cu anul 2005, printr-un ordin al Ministerului Administrației și Internelor, a fost schimbată denumirea, de la „serviciul public de pompieri voluntari” la „serviciul pentru situații de urgență”.

ANEXE

Costumul popular bulgăresc Comuna Dudeștii Vechi

Prof. Maria Ghergulov

Costumul este din lână toarsă manual cu fusul , fire subțiri , care apoi este vopsit și țesut la războiul de țesut manual , se folosesc stoffe și pânze mai pline de culoare neagră și albastră.

Accesoriile costumului de gen feminin

Cămașa (ia) - este din pânză de culoare albastră , cu guler pe gât (tip rusesc) pe care sunt aplicate cusături în forme geometrice cu fir auriu, argintiu și paiete aurii. Mănecele sunt potrivit de largi și pe partea exterioară de asemenea sunt aplicate cusături în formă de unghiuri cu fir auriu și argintiu. Mâneca , jos este răsucită împreună cu un sistem de mănuașă fără degete, din pânză albă fină (pumnașe) , pe care se aplică dantelă , tot albă. Dantela se împletește manual din ață albă.

Poala - este din același material și aceeași culoare ca cămașa (ia) .Jos poala , are aproximativ 4 centimetrii aceeași cusătură ca și pe gulerul cămășii.

Laibărul (ilicul) – accesoriu pus peste cămașă, din stofă de culoare neagră, pe care sunt aplicate în față câte 3 – 4 rânduri de năsturași aurii. În spate, la mijloc , sunt aplicate cusături cu fir auriu și argintiu.

Cătrânța din spate (vâlenică) – este țesut din lână toarsă manual , fir subțire de culoare neagră , țesut la războiul manual . Materialul se plisează mărunț . Pe fiecare pliseu sunt aplicate fire aurii și argintii., iar în partea de jos cam 15- 20 centimetrii este aplicată mătase roșie sau albă , tot plisată. Pe fiecare pliseu sunt aplicate paiete aurii. Acest accesoriu este strâns în talie care se desface spre partea de jos.

Catrânța din față (cărligată) – este alcătuită din același material ca și catrânța din spate , dar care este țesută împreună cu firele aurii și argintii. Pe ea sunt aplicate din fire aurii și argintii , diferite împletituri , găitane de culoare roz, paiete aurii și argintii , panglici de culoare roz.

Fetele mari și nevestele tinere , peste aceste accesorii poartă un fel de jachetă trei sferturi , evazată cu mâneci scurte din stofă albastră – **zăbune** . Pe acest accesoriu sunt aplicate aceleași modele și același material ca la catrința din față.

Pe cap poartă **baticuri** din pânză fină , mătase , lână de culori roșu , galben , bej gri , cu imprimeuri florale sau fără, în funcție de vârstă.

În picioare , iarna poartă **ciorapi** de culoare albă sau roz , cu **cizme** de piele vopsite în galben care în partea de jos , a labei sunt aplicate împletituri din fire aurii, paiete aurii și panglică roz. Vara poartă ciorapi de culoare roz , **papuci** pe care sunt aplicate aceleași modele și cusături ca la cizme.

Accesoriile costumului de gen masculin.

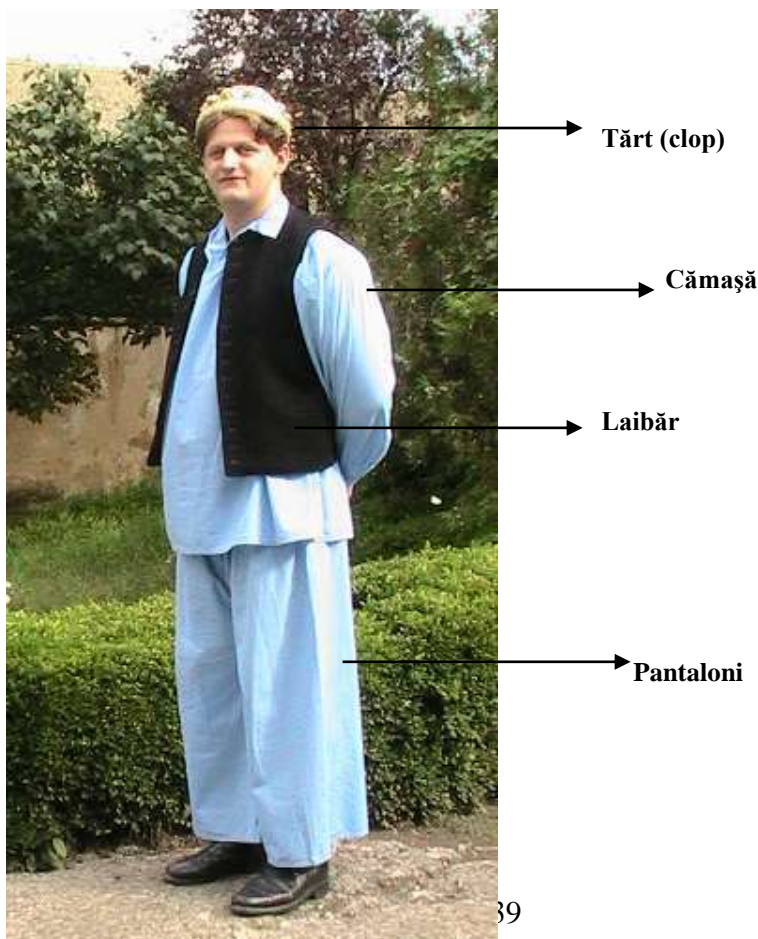
Cămașa - din pânză plină (ca la feminin) de culoare albastră , cu guler ca la gen feminin însă fără cusături , deci simplu. Mâneci bufante strânse în partea de jos. Peste cămașă se poartă **laibăr** (ilic) din stofă neagră , cu 2 rânduri de nasturași de culoare neagră..

Pantalonii – din stofă neagră , bufanți , strâmți pe fluierul piciorului.

În picioare poartă **cizme** din piele de culoare neagră.

Pe cap poartă **clop** din stofă neagră sau **căciuli**. Băieți mari de însoțit poartă clop (tărt)

Pe care sunt aplicate modelele și cusăturile cele aplicate pe catrânța din față feminină: fire aurii , paiete , mărgelușe albe și panglicuțe roz.

Câteva considerații asupra dialectului bulgar din Banat

Prof. Maria Parvan
Prof. Maria Boboiciov

Bulgarii pavlicheni din Banat reprezintă o minoritate etnică din România și sunt una din cele mai vechi comunități din diaspora bulgară.

Legăturile slabe cu patria mamă în urma emigrării lor după răscoala din 1688 (împotriva turcilor), religia lor catolică și contactul cu alte civilizații în noua lor patrie determină specificul limbii și culturii acestei comunități.

Una din particularitățile acestei comunități e limba ei vorbită, așa numitul dialect bulgar din Banat.

Acest dialect are particularitățile sale fonetice, morfologice și lexicale care îl deosebesc de limba literară bulgară și de celelalte dialecte din Bulgaria.

Genetic își are obârșia în graiul vorbit de locuitorii din satele cu bulgari catolici din sudul Dunării, care grai la rândul său se trage din graiul vorbit în munții Rodopi.

În Banat acest dialect se dezvoltă într-un mediu lingvistic nou și capătă anumite trăsături specifice: căderea vocalelor „u” și „i” de la sfârșitul cuvintelor, dispariția treptată a perfectului simplu și imperfectului, împrumuturile lexicale din alte limbi.

După lingvistul Stoico Stoicov care a studiat acest dialect în anii '60 ai secolului al XX-lea, aceste împrumuturi sunt: din limba română - 6%, din sârbo-croată - 4%, din limba germană, maghiară, germană și turcă - câte 3%.

Totuși în cadrul acestui sistem lingvistic există deosebiri fonetice și lexicale între vorbirea locuitorilor din Dudeștii Vechi (jud. Timiș) și cei din Vinga (jud. Arad). În vorbirea locuitorilor din Dudeștii Vechi predomină vocala „î”, iar la cei din Vinga, vocala „i”.

În acest dialect se vorbește acasă, la biserică, la radio, în acest dialect se scrie în cărțile religioase, în ziare, reviste, volume de proză și poezie.

Interesant este că alfabetul folosit este cel latin și nu chirilic, care e folosit de bulgarii din Bulgaria. Aceasta se explică prin faptul că primele cărți folosite de bulgarii din Banat în școală și biserică au fost manuale și cărți de rugăciune în limba croată.

Din aceste cărți au învățat doar literele, pentru că preoții și dascălii vorbeau cu elevii în dialectul pavlichean. Primele cărți în dialectul bulgar din Banat au fost „Micul catehismus“ din 1851 și „Glas duhovnicesc“ (cărți de rugăciuni și cântece bisericesti)

Prima a fost tradusă în dialect și tipărită de Andrea Klobuciar, Beretz Imre și dascălii Uzun Ianuș, Bono Manușev și Budur Rafael. Tot ei au alcătuit și cartea a doua.

Normele ortografice au fost stabilite de Iosif Rill din Vinga (jud. Arad) care împreună cu alți învățători au întemeiat o societate de promovare a limbii bulgare pavlichene. Ei au scos cartea „Balgarska pravupisany“ în 1866. Atunci alfabetul avea 36 litere din care, ulterior, au dispărut următoarele litere: à, â, è, ê, í, ó, ú. Alfabetul care se folosește astăzi este: A a, Á á, B b, C c, Č č, Ć ć, D d, Dz, dz, Dž dž, E e, É é, F f, G g, Gj gj, H h, I i, K k, L l, Lj lj, M m, N n, Nj nj, O o, P p, R r, S s, Š š, T t, U u, V v, Z z, Ž ž.

Principiul de bază în scriere este cel fonetic, adică se scrie așa cum se pronunță.

Iată câteva norme ortografice și ortoepice ale dialectului bulgar din Banat

- litera „a“ neaccentuat se pronunță **ǎ** : bišnuvenka, sedenka, vera
- litera „a“ cu accent se pronunță **a** : školár, pahár, dicá, mamáč
- litera „i“ fără accent se pronunță **î** : dite, bil, pesmi
- litera „e“ neaccentuat se pronunță **e** : teze, telotu, spumeneva
- litera „e“ cu accent se pronunță **ï** : méne, slédnite, kacétu
- existența în dialectul bulgar a unor consoane palatale: k', g', l', n', j' : cvec', dalgj', učitelj, pesenj', džur.
- č se pronunță ci, ce; dž se pronunță gi, ge, ž se pronunță j, c se pronunță ț

Trăsătura specifică în dezvoltarea dialectului din Banat este ridicarea lui la rangul de a doua limbă literară bulgară, lucru remarcat și subliniat de Blagovest Neagulov în cartea sa „Bulgarii din Banat“ (Sofia, 1999)

Acest lucru se explică prin folosirea acestui dialect în presa scrisă și vorbită în creații literare în proză și poezie, în traduceri (de ex. traducerea Noului Testament în acest dialect, făcută de preotul Ioan Vasilcin)

Este demn de remarcat că o comunitate de 8 000 – 10 000 de oameni, așa cum sunt bulgarii din Banat, a reușit un timp atât de îndelungat (1738 – 2006) să-și păstreze limba, trăind departe de patria mamă. Aceasta s-a putut întâmpla datorită rolului important al bisericii catolice în păstrarea limbii și credinței. În satele bulgărești au existat tot timpul preoți care le-au vorbit oamenilor în limba lor maternă (bulgara pavlicheană) și i-au învățat pe copii tot în această limbă. Tot ei au alcătuit cărți de rugăciuni în limba bulgară pavlicheană.

Familia și școala au jucat și ele un rol important în păstrarea limbii.

Între cele două războaie mondiale s-a editat ziarul „Balgarsci banatsci glasnić“ de către intelectuali bulgari din Banat care au militat pentru păstrarea limbii și a obiceiurilor.

Astăzi în acest dialect se scrie în ziarul „Naša glas“ se vorbește la radio și se scriu cărți.

Bibliografie:

1. Blagovest Neagulov – Bulgarii din Banat, Sofia , 1999 (în limba bulgară)
2. Literaturna miselj, 4 broj, 2006
3. Ioan Vasilcin Katuličansci kalindar, 2006

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ПРЕЗИДЕНТ НА РЕПУБЛИКАТА

ПРИВЕТСТВИЕ

**на Президента на Република България
д-р Желю Желев до участниците в
научно-практическата конференция
"Просвета и култура на банатските българи"
и по повод честването на 250 години българско училище в Стар
Бешенов**

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА,

Искам първо да благодаря на инициаторите на тържествата и на научно-практическата конференция, посветени на просветата и културата на банатските българи и на създаването на първото българско училище извън пределите на България - училището в Стар Бешенов

Поздравявам организаторите на тържествата, посветени на 250-годишнината от създаването на училището в Стар Бешенов.

На всички участници в научно-приложната конференция "Просвета и култура на банатските българи" пожелавам успешна и плодотворна работа.

Желю Желев

ПРЕЗИДЕНТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Salutul preşedintelui Bulgariei, Dr. Jelio Jeleв, adresat Liceului Teoretic Dudeştii Vechi cu prilejul a 250 de ani de existenţă a şcolii (fragm.)

ДО
ТЕОРЕТИЧНИ ЛИЦЕЙ
В СТАР ВЕШЕНОВ
БАНАТ - РУМЪНИЯ

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА,
СКЪПИ СЪНАРОДНИЦИ,

Историята на нашия народ е изпълнена с множество примери на величие и несломим български дух. Устоявил се на висок географски кръстопък, той е устоял на разрушителни сили, развил е самобитна култура. Дори тези наши сънародници, които несправедливо превратности са откъснали от майката-отечество, са изкранили българската си душевност и историческа пармет.

живота.

А във Вас, скъпи сънародници, виждаме живия мост на добросъседството и разбирателството между българския и румънския народ!

Като Ви честитя 250-годишния юбилей на първото българско училище в Банат, изказвам убедеността си, че то и занапред ще остане вярно на своята родолюбива и ученолюбива традиция.

София, 23 март 1996 г.

ЖАН ВИДЕНОВ
МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

**Salutul primului ministrului Bulgariei Jan Videnov adresat Liceului din
Dudeștii Vechi cu prilejul aniversării a 250 de ani de existență a școlii
(fragment)**

Cuprins

Cuvânt înainte,	Ioan Sârbu	III
Prefață,	Ana Ronkov	V
Dudeștii Vechi, cadru fizico-geografic,	Iancu Berceanu	9
Din trecutul acestor meleaguri,	Constantin Kalcsov	27
Paulicianismul (Pavlicianismul),	Constantin Kalcsov	51
Catolicismul în Bulgaria,	Constantin Kalcsov	69
Despre locuitorii comunei Dudeștii Vechi,	Ioan Vasilcin	79
Obiceiuri și tradiții la bulgarii din Banat,	Maria Parvan, Maria Boboiciov	101
Scurt istoric al învățământului din Dudeștii Vechi,	Ioan Sârbu	113
Tabel nominal cu personalul didactic care a funcționat în școală de la 1738 până în prezent,	Ioan Sârbu	127
Încadrarea școlii în anul școlar 2005-2006 ,	Ioan Sârbu	143
Remember,	Ioan Sârbu	147
Absolvenții de liceu – cursuri de zi,	Ioan Sârbu	171
Absolvenții de liceu–cursuri serale și fără frecvență,	Ioan Sârbu	181
Viața culturală,	Ecaterina Ganciov, Pavel Velciov	185
Primăria,	Ana Maria Mircovici	197
Structura demografică,	Ana Maria Mircovici	207
Viața economică și socială,	Ana Maria Mircovici	215
Formația civilă de pompieri,	Pavel Velciov	231
Anexe		237
— Costumul popular bulgăresc	Maria Ghergulov	238
— Câteva considerații asupra dialectului		

Bulgar din Banat	Maria Parvan	
— Salutul Preşedintelui Bulgariei	Maria Boboiciov	241
— Salutul Primului Ministru al Bulgariei		245
		246